

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

# Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, [www.reprorecht.nl](http://www.reprorecht.nl)) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, [www.cedar.nl/pro](http://www.cedar.nl/pro)).

*No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.*

[info@boomamsterdam.nl](mailto:info@boomamsterdam.nl)  
[www.boomuitgeversamsterdam.nl](http://www.boomuitgeversamsterdam.nl)



Gunnar Heinsohn  
*Zonen grijpen de wereldmacht*

Nieuw Amsterdam Uitgevers | 2008 | 200 pp. | € 17,95 | ISBN 978 90 468 0370

## Je bent jong en je wilt wat

door *Hans Achterhuis*

Hoogleraar filosofie aan de Universiteit Twente.

Het is te simpel om waar te zijn. En het is ook niet volledig waar. Maar het is wel een deelwaarde die we liever niet onder ogen zien.

Dit was in elk geval mijn reactie toen ik een boek in handen kreeg dat in Duitsland al sinds zijn verschijning in 2003 een hevig bediscussieerde bestseller is: *Söhne und Weltmacht* van Gunnar Heinsohn, directeur van het Raphael Lemkin Instituut in Bremen, dat onderzoek verricht naar genocides. Heinsohns these is inderdaad simpel: een bevolkingsoverschot aan jonge mannen zou een hoofdfactor zijn in het vóórkomen en op grond hiervan voorspellen van geweld.

Ik kreeg het boek van een Duitse promovenda. Zij wist dat ik mij de afgelopen jaren vrij monomaan met het thema 'geweld' bezig hield. Dit heeft geresulteerd in mijn studie *Met alle geweld*, waarin ik verschillende perspectieven op de bronnen en oorsprongen van geweld analyseer. Met recht meende zij dat de visie van Heinsohn, wiens boek als *Zonen grijpen de wereldmacht* ondertussen

ook in het Nederlands is vertaald, hierbij niet mocht ontbreken.

Natuurlijk was ik bij het doorwerken van literatuur over geweld al de nodige verwijzingen in de richting van Heinsohns demografische these tegengekomen. Eerlijk gezegd had ik er min of meer overheen gelezen en de aanwijzingen genegeerd dat

*Heinsohn beschrijft een  
deelwaarde die we liever niet  
onder ogen zien*

er ook een belangrijke bron van geweld zou kunnen liggen in de simpele aanwezigheid van een overschot aan jonge mannen. Daar zaten bij mij ongetwijfeld de humanistische en filosofische vooroordelen achter die ook de negatieve receptie van Malthus' ideeën in het verleden hebben bepaald. Zoals bekend beweerde deze dat de groei van de bevolking die van de natuurlijke hulpbronnen zou overtreffen, met schaarste, oorlog en strijd als gevolg. Dit soort ideeën zijn een krenking van al dan niet verheven culturele, sociale en politieke ideeën over geweld, zoals ik die ook bespreek in *Met alle geweld*. Wat

B  
O  
E  
K  
E  
N

blijft er over van bijvoorbeeld de strijd om erkenning en de wij-zijtegenstelling als er gewoon een simpele en bijkans ongrijpbare ‘natuurlijke’ oorsprong van het geweld kan worden aangewezen. Dankzij de cultuur, zo wordt vaak gesteld, zouden we ons als *homo sapiens* immers grotendeels van de natuur vrij moeten kunnen maken. Wanneer dat niet het geval blijkt te zijn, sluiten filosofen en menswetenschappers, maar ook politici, over het algemeen het liefst de ogen voor de uit de natuur voorkomende oorzaken van het geweld. Dat verklaarde het felle verzet in het verleden tegen Malthus; dat zat ongetwijfeld ook achter mijn instinctieve afkeer van de these van Heinsohn. Die afkeer moest ik onder ogen zien en overwinnen voordat ik zijn visie in mijn eigen studie over geweld kon integreren.

Eén van de teksten waarin ik met zijn these had kennisgemaakt, was *The Clash of Civilizations* (*Botsende beschavingen* in de Nederlandse versie die ik gebruikte) van Samuel Huntington. In dit werk, dat vooral controversieel is omdat het culturen en de botsingen ertussen als absoluut zou voorstellen, vallen de even aanstootgevende verwijzingen naar de natuur nauwelijks op. En toch zijn ze significant. In twee grote tekstfragmenten, die volgens Heinsohn later in de tekst zijn ingebracht, gaat Huntington uitgebreid in op demografische factoren bij uitbarstingen van geweld (p. 117-128, 283-291). Het eerste betreft een uitweiding over de islamitische heropleving. Bij alle factoren die Huntington hiervoor noemt, neemt de *youth bulge* een prominente plaats in. ‘Nog jarenlang zullen de meeste moslimlanden een disproportioneel jonge bevolking kennen met een duidelijke “bult” in de aantallen tieners en twintigers.’

Huntington verschaft tabellen en grafieken die aangeven dat in veel landen vanaf de jaren tachtig van de vorige eeuw het aantal

15- tot 24-jarigen hoge pieken heeft bereikt of zal bereiken. Minstens tot het tweede decennium van onze eeuw zullen deze pieken aanwezig blijven in een aantal moslimlanden, waaronder Afghanistan, Irak, Pakistan en Jemen. Tegelijkertijd worden we geconfronteerd met afnemende percentages jongeren in Rusland (12 procent) en de Verenigde Staten (14 procent). En in die combinatie ligt volgens Huntington een grote bron van spanningen.

In het tweede fragment verbindt Huntington het veelvuldig voorkomen van etnisch-culturele spanningen en wat hij breuklijnoorlogen noemt, met veranderingen in de opbouw van bevolkingsgroepen. ‘Veranderingen in de samenstelling van de bevolking en pieken van boven de twintig procent jongens’, zijn volgens hem in de tweede helft van de 20<sup>ste</sup> eeuw ‘de oorzaak geweest van veel conflicten tussen beschavingen’.

Heinsohn heeft waarschijnlijk gelijk als hij, overigens zonder nader bewijs, suggereert dat Huntington pas met dit soort demografische gegevens kennismaakte toen zijn grote studie al min of meer gereed was. Als namelijk de jeugdpijk ‘één van de belangrijkste factoren’ is om breuklijnoorlogen te verklaren, is het bijzonder vreemd dat het tiende hoofdstuk van *Botsende beschavingen* dat aan deze oorlogen gewijd is, deze factor totaal negeert. Kennelijk zag Huntington geen mogelijkheid meer om deze natuurlijke oorzaak van geweld op een overtuigende manier te integreren in zijn culturalistische paradigma. Dit neemt niet weg dat hij een aantal belangrijke culturele en politieke factoren van hedendaagse oorlogen en conflicten noemt, die door mij in mijn eigen boek vooral onder de genoemde wij-zijtegenstelling zijn geordend, die bij Heinsohn ontbreken.

Ook al beweert Heinsohn namelijk ver-

schillende keren dat hij niet eendimensionaal en monocausaal wil redeneren, in de praktijk doet hij dat wel degelijk. Daarin ligt overigens ook de charme en de aantrekkingskracht van zijn boek. Als hij meer andere factoren in zijn beschouwingen over macht, oorlog, terreur en geweld had betrokken, was zijn boek ongetwijfeld evenwichtiger en dikker, maar ook minder spannend en controversieel geworden. Nu lokt het tegenspraak uit en scherpt het de geest. Mijn algemene bezwaar tegen zijn monocausale benadering zal ik aan het eind van deze bespreking aan de hand van concrete voorbeelden van Heinsohn zelf toelichten. Maar eerst vraag ik de aandacht voor de frisheid en verleidingskracht van zijn benadering.

Om te beginnen maakt hij duidelijk dat hij geen malthusiaanse analyse wil verschaffen. Het gaat hem niet om de strijd om schaarse grondstoffen, om een wereldwijde bevolkingsexplosie of om de tegenstelling tussen globale rijkdom en armoede. Ook de grootte of de toename van bevolkingen speelt volgens hem geen rol van betekenis bij het ontstaan van conflicten. Steeds gaat het om de percentages jongeren van de totale bevolking van een land. Met een schuin oog naar de toekomst let Heinsohn in een land vooral op het percentage van jongeren die onder de 15 jaar zijn. In een groot overzicht van landen waarin wonderlijk genoeg Nederland ontbreekt (in een speciaal voor de Nederlandse vertaling geschreven voorwoord wordt deze omissie meer dan goed gemaakt), relateert hij deze percentages aan conflicten die zich recent wereldwijd hebben voorgedaan. De voor de hand liggende hypothese die tot verder onderzoek uitnodigt, is dat er duidelijk verbanden bestaan. Wie Congo (48 procent jongeren), Afghanistan (42), Soedan (45) en Cambodja (41) vergelijkt met Duitsland (15 procent

jongeren), Italië (14) en België (17), lijkt een deel van de verklaring voor de geneigdheid tot geweld in de eerste vier landen in handen te hebben. Als Heinsohn dan vervolgens alle andere factoren, zoals godsdienst, ideologie, etnische verschillen en de strijd om grondstoffen meent te kunnen reduceren tot de jeugdpiek, gaat hij ongetwijfeld te ver. Maar dat het door hem gevonden verband bestaat, is onbetwistbaar.

Het originele van Heinsohns benadering is dat hij zijn gegevens niet, zoals Malthus, koppelt aan het al dan niet beschikbaar zijn van voldoende middelen om te overleven. Hij stelt dat de opstandige jeugd, die niet alleen veel landen van de derde wereld, maar ook steeds vaker de grote steden van Europa en de Verenigde Staten waarnaar ze is uitgeweken, teistert met geweldsuitbarstingen, niet in de eerste plaats arm en ondervoed is.

.....  
*Voor de vele zonen die worden  
geboren, zijn er domweg niet  
genoeg posities of banen om  
hun eerzucht te bevredigen*  
.....

Integendeel, deze jongeren kunnen meestal redelijk in hun levensonderhoud voorzien en hebben een schoolopleiding gehad. Waaraan het hen ontbreekt in hun eigen omgeving en in de westerse steden, zijn vooral mogelijkheden om de posities die zij nastreven, te verkrijgen. Voor de vele zonen die worden geboren, zijn er domweg niet genoeg posities of banen om hun eerzucht te bevredigen. Dit leidt tot protesten en revolutionaire eisen, die voor moslims worden verpakt in het kleed van het islamisme, maar voor andere jeugdigen ook in andere religieuze of ideologische habijten. Zo is er in Afrika het christelijk georiënteerde 'Leger van de Heer' met zijn kindsoldaten

en in India het felle tegen moslims gerichte hindoeïfundamentalisme. Zelf zou ik deze gegevens willen verbinden met het door mij ook gebruikte perspectief van de strijd om erkenning. Steeds is er namelijk sprake van een sterk ervaren gebrek aan maatschappelijke erkenning. Bij hoge percentages jongeren kan de samenleving deze erkenning kennelijk niet meer verschaffen op een volgens de traditie voldoende wijze.

Interessant is dat Heinsohn er ook de verklaring in vindt voor 'het wonder van de Europese veroveringen' van zo ongeveer de hele wereld sinds het begin van de vijftiende eeuw. Hij laat zien dat Europa vanaf die tijd met een aanhoudende 'jeugdbult' te maken had. Dit leidde niet alleen tot de nodige opstanden, woelingen, revoluties en (burger)oorlogen, maar vooral ook tot de verovering van de andere continenten. De Europese jonge mannen bleven uitzwermen, veroveren en koloniseren om elders de posities te bereiken die thuis alleen voor de eerstgeborenen waren weggelegd. Heinsohn onderstreept dat dit proces onder het vaandel van het christendom van meet af aan met de nodige genocides gepaard ging. Het christendom bleek in deze concrete historische omstandigheden te kunnen evolueren tot een even gewelddadige en missionaire godsdienst als de islam dat thans voor bepaalde groepen is.

Het zou veel te ver voeren om Heinsohns belangwekkend perspectief op de Europese expansie, die hij overigens ook koppelt aan het ontstaan van een kapitalistische economie, verder uit te diepen. Systematische vrouwenonderdrukking speelt er een rol in, evenals andere verschijnselen die Michel Foucault, die Heinsohn in tegenstelling tot Huntington niet noemt, al lang geleden als biopolitiek heeft benoemd en geanalyseerd. Steeds maakt Heinsohn met cijfers en gegevens overtuigend duidelijk dat de

'jeugdbult' een onderdeel moet vormen van elke poging om een verklaring te zoeken voor het wonderlijke feit dat de bevolking uit een klein uithoekje van de reusachtige Euraziatische landmassa erin slaagde om zo ongeveer de hele wereld te veroveren en te overheersen.

Dat het, wat mij betreft, niet meer dan een onderdeel van een verklaring zal kunnen zijn, heb ik al beklemtoond. De tekortkomingen in Heinsohns verklaringsmodel worden zelfs al duidelijk aan de hand van de concrete voorspellingen die hij doet, en die sinds de verschijning van zijn boek zijn gefalsificeerd. Zo stelt hij bijvoorbeeld met nadruk dat de rol van Rusland als grootmacht is uitgespeeld vanwege het sterk afnemende aantal jongeren onder de bevolking. Het land zal waarschijnlijk worden gedwongen om in de Europese Unie op te gaan en te schuilen onder de Amerikaanse atoombombardementen. Welnu, sinds Heinsohn dit in 2003 schreef, heeft Rusland, gebruikmakend van zijn enorme olie- en gasvoorraden, een nieuwe macht verworven die vanuit een traditionele malthusiaanse schaarstetheorie kan worden begrepen. Mede daardoor verzet Rusland zich fel tegen de plaatsing van een atoomschild aan zijn grenzen, waar het zich volgens Heinsohns unifactoriële theorie juist over zou moeten verheugen.

Hetzelfde bezwaar geldt voor Heinsohns opmerkingen dat Amerika weinig te duchten zou hebben van de opkomst van China als nieuwe wereldmacht. Met de eenkindpolitiek heeft China namelijk het percentage jongeren redelijk beperkt gehouden (24 procent) vergeleken met de volgens Heinsohn veel gevaarlijker moslimnaties. Wéér miskent hij de mondiale geopolitieke verhoudingen en de strijd om grondstoffen die op dit moment wereldwijd tussen de Verenigde Staten en China plaatsvindt.

In elk geval is voor de Verenigde Staten zelf de geopolitiek weer van het hoogste belang geworden. Afweer tegen China speelt in de Amerikaanse strategie een minstens even grote rol als de verdediging tegen het gevaar van het moslimterrorisme.

Bij mijn kritieken op Heinsohns unifactoriële benadering heb ik mij beperkt tot de malthusiaanse benadering, die redelijk dicht tegen zijn eigen perspectief aanligt.

Deze kritiek kan moeiteloos worden aangevuld vanuit de andere bronnen en oorsprongen van geweld die ikzelf in *Met alle geweld* aan de orde heb gesteld. Dit zou hier veel te ver voeren. Toch neemt al deze kritiek niet weg dat Heinsohn een onverwacht en vaak over het hoofd gezien element toevoegt aan het denken over geweld. Het verdient meer aandacht, zeker als het kan worden geïntegreerd in een bredere benadering.